

Алексей Комар
История и археология
древних мадьяр
в эпоху миграции

Olekszij Komar
A korai magyarság vándorlásának
történeti és régészeti emlékei

MARTIN OPITZ KIADÓ

PÁZMÁNY PÉTER KATOLIKUS EGYETEM RÉGÉSZETTUDOMÁNYI INTÉZET
MTA BTK MAGYAR ŐSTÖRTÉNETI TÉMACSOPORT

Studia ad Archaeologiam Pazmaniensia

A PPKE BTK Régészeti Tanszékének kiadványai

Archaeological Studies of PPCU Department of Archaeology

Volume 11

Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont

Magyar Őstörténeti Témacsoport Kiadványok

Volume 5

Napkút Kiadó

Ómúltunk Tára 14

Studia ad Archaeologiam Pazmaniensia
A PPKE BTK Régészettudományi Intézetének kiadványai
Archaeological Studies of PPCU Department of Archaeology

Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Magyar Őstörténeti Témacsoport Kiadványok

Napkút Kiadó

Studia ad Archaeologiam Pazmaniensia
nemzetközi szerkesztőbizottság
International Advisory Board

Heinrich Härke
Eberhard Karls Universität (Tübingen, D)

Oleksiy V. Komar
Institute of Archaeology of NUAS (Kiev, Ua)

Abdulkarim Maamoun
Damascus University(Damascus, Syr)

Denys Pringle
Cardiff University (Cardiff, UK)

Dmitry A. Stashenkov
Samara Regional Historical Museum (Samara, Ru)

MTA BTK MŐT
sorozatszerkesztők

Fodor Pál
MTA BTK
főigazgató

Vásáry István
MTA BTK
MŐT elnök

Ómultunk Tára sorozat

Csáji László Koppány
sorozatszerkesztő

АЛЕКСЕЙ КОМАР
ИСТОРИЯ И АРХЕОЛОГИЯ ДРЕВНИХ
МАДЬЯР В ЭПОХУ МИГРАЦИИ

OLEKSZIJ KOMAR
A KORAI MAGYARSÁG
VÁNDORLÁSÁNAK TÖRTÉNETI
ÉS RÉGÉSZETI EMLÉKEI

Редакторы / Szerkesztők
TÜRK ATTILA – BUDAI DÁNIEL

Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Bölcsészet- és Társadalomtudományi Kar
Régészettudományi Intézet

Martin Opitz Kiadó

Magyar Tudományos Akadémia
Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Magyar Őstörténeti Témacsoport

BUDAPEST 2018

PÁZMÁNY PÉTER
KATOLIKUS EGYETEM

A kötet a

Magyar Tudományos Akadémia
Bölcsészettudományi
Kutatóközpont

támogatásával valósult meg

Книга издана при поддержке

Венгерского национального культурного фонда и в рамках научного проекта Árpád-ház Program IV.2.
(Az Árpád-ház elődeinek keleti kapcsolatrendszere)

Исследование подготовлено при поддержке программы TÁMOP 4.2.4. A/1-11-1-2012-0001 „National Excellence Program”, OTKA/NKFIH 106369, и в рамках проекта MTA BTK MÓT 28.317/2012.

Перевод и редакция книги при поддержке Гранта ВАН им. Яноша Бойяи.

A kutatás a TÁMOP 4.2.4. A/1-11-1-2012-0001 „Nemzeti Kiválóság Program”, OTKA/NKFIH 106369. és a MTA BTK MÓT 28.317/2012. program keretében valósult meg.

A kötet fordítása és szerkesztése az MTA Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült.

Передняя и задняя обложки / Első és hátsó borítókép

Деталь чаши из Коробчино; пряжка из погребения 2 Субботцев и погребальная маска из Манвеловки
A korobcsinói csésze részlete; csat a szubbotci 2. sírból és a manvelovkai halotti maszk részlete

Технические редакторы / Munkatársak

Ambrus Edit – Jancsik Balázs – Mordovin Maxim – Strohmayer Ádám – Sudár Balázs – Alekszandr Sz. Zelenkov

© Olekszij Komar

© Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar Régészettudományi Intézet

© Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont Magyar Őstörténeti Témacsoport

© Martin Opitz Kiadó

ISBN 978-963-9987-34-0

HU-ISSN 2064-8162

HU-ISSN 1879-2023

Все права защищены, включая воспроизведение, публичную демонстрацию, использование в радио- и телепередачах
всей книги или её отдельных частей.

Minden jog fenntartva. Jelen könyvet, illetve annak részeit tilos reprodukálni, adatrögzítő rendszerben tárolni,
bármilyen formában vagy eszközzel – elektronikus úton vagy más módon – közölni a kiadó engedélye nélkül.

Перевод / Fordítás: Türk Attila – Budai Dániel

Корректор венгерского текста / Magyar nyelvi lektorálás: Bertók Krisztina

Дизайн обложки и графика / Borítótér: auri grafika

Издатели / Kiadja:

Martin Opitz Kiadó, PPKÉ BTK Régészettudományi Intézet, MTA BTK Magyar Őstörténeti Témacsoport

Типография / Nyomda: Pauker Nyomdaipari Kft.

СОДЕРЖАНИЕ

TARTALOM

Предисловие	7	Előszó	7
Введение	11	Bevezetés	11
Глава I. Письменные свидетельства о мадьярах VIII–IX вв.	15	I. FEJEZET. 8–9. SZÁZADI ÍROTT FORRÁSOK A MAGYAROKRÓL.....	15
I.1. Источники	16	I.1. Források	16
I.2. Хронология событий	28	I.2. Az események időrendje	28
Глава II. Археология в поисках протовенгров ..	51	II. FEJEZET. A RÉGÉSZET A KORAI MAGYARSÁG KUTATÁSÁBAN	51
Глава III. Призраки древних угров на юге Восточной Европы в V–VIII вв.	75	III. FEJEZET. A KORAI UGOR NÉPEK TARTÓZKODÁSÁNAK VÍZIÓJA KELET-EURÓPA DÉLI RÉSZÉN AZ 5–8. SZÁZADBAN.....	75
III.1. Огуры.....	76	III.1. Ogurok.....	76
III.2. Салтовская культурно-историческая общность	84	III.2. A szaltovói kultúrkör	84
Глава IV. Памятники типа Субботцев	91	IV. FEJEZET. A SZUBBOTCI TÍPUSÚ LELETEK.....	91
IV.1. История исследования.....	92	IV.1. Kutatástörténet.....	92
IV.2. Погребальный обряд	96	IV.2. A temetkezési szokások	96
IV.3. Культурная специфика вещевого комплекса.....	100	IV.3. A tárgyi hagyatékek kulturális sajátosságai.....	100
Глава V. Происхождение художественных стилей торевтики.....	107	V. FEJEZET. A FÉMMŰVESSÉG KÜLÖNBÖZŐ MŰVÉSZETI STÍLUSAINAK EREDETE	107
V.1. Синтезный салтовско-венгерский стиль... ..	108	V.1. A szaltovói–magyar vegyes stílus	108
V.2. Антропо-зооморфные мотивы	119	V.2. Ember- és állatalakos motívumok.....	119
V.3. Растительные мотивы	133	V.3. Növényi ornamentika.....	133
Глава VI. Хронология памятников древнемадьярского круга	147	VI. FEJEZET. A KORAI MAGYARSÁGHOZ KÖTHETŐ RÉGÉSZETI LELETKÖR KRONOLÓGIÁJA	147
VI.1. Относительная хронология комплексов типа Субботцев	148	VI.1. A szubbotci típusú lelőhelyek relatív kronológiája	148
VI.2. Субботцевские элементы в схеме хронологии салтовской КИО.....	153	VI.2. A szubbotci lelet típus elemei a szaltovói kultúrkör kronológiája alapján.....	153
VI.3. Славянские памятники и Бирка	159	VI.3. A szláv leletek és a birkai temető	159
VI.4. Степное Поволжье	163	VI.4. A Volga menti sztyepp.....	163
VI.5. Среднее Поволжье, Поочье, Нижнее Прикамье	167	VI.5. A Volga középső folyása, az Oka, valamint az Alsó-Káma vidéke.....	167
VI.6. Юго-Западное и Южное Приуралье.....	176	VI.6. Az Urál térségének délnyugati és déli régiója	176
VI.7. Южное Зауралье.....	190	VI.7. Az Urálontúl déli része.....	190
VI.8. Сросткинская культура	199	VI.8. A szrosztki kultúra.....	199

VI.9. Постсубботцевские горизонты Восточной Европы	202	VI.9. Posztszubbotci leletkörök Kelet-Európában	202
VI.10. Абсолютные даты	239	VI.10. Az abszolút időrend	239
ЗАКЛЮЧЕНИЕ	249	ÖSSZEFOGLALÁS	249
БИБЛИОГРАФИЯ	257	BIBLIOGRÁFIA	257
Письменные источники	258	Írott források	258
Литература	259	Irodalom	259
Список сокращений	287	Rövidítések jegyzéke	287
ПРИЛОЖЕНИЕ	289	FÜGGELÉK	289
Таблицы	290	Táblázatok	290
ИЛЛЮСТРАЦИИ	315	KÉPEK	315

ELŐSZÓ

ПРЕДИСЛОВИЕ

Olekszij Komar régész-történész – napjaink egyik kiemelkedő tehetségű kelet-európai szakembere – Kijevben él. Az Ukrán Nemzeti Tudományos Akadémia Régészeti Intézetének tudományos főmunkatársaként kutatásainak középpontjában Kelet-Európa kora középkori régészete és története áll. Számos dolgozatot és monográfiát publikált a népvándorlástól a középkorig, különösen a nomádok és a szláv nyelvű népek hagyatékáról.

Lenyűgöző anyagismerettel elemezte a sztyepp, az erdőrégió, a letelepült magas kultúrák és civilizációk kapcsolatrendszerét. Eddigi eredményei közül talán a Maloje Perescsepino-i kincslelet régészeti elemzése és történeti kontextusának tisztázása, valamint a korai kazár időszak meghatározása a legkiemelkedőbb. Mindezt egy új kelet-európai átfogó régészeti kronológiai rendszer kidolgozásával érte el, amelyet a régészeti horizontok és lelet-típusok körülhatárolására alapozott.

Fenti kutatásai során került kapcsolatba a magyarság eredetének kérdésével, amellyel néhány – nemzetközi konferenciákhoz kapcsolódó – nagyobb cikkében is foglalkozott. Az utóbbi években új régészeti leletek kerültek elő az Urál térségében és a Dnyeper középső folyásánál. Utóbbiakat elsőként Olekszij Komar foglalta össze 2011-ben, bevezetve a szubbotci régészeti horizont fogalmát,¹ amelyet az etelközi magyarság hagyatékával kapcsolott össze.

Az egyre élénkülő magyar és nemzetközi kutatás mellett az új adatokban rejlő lehetőségeket jelen sorok szerzőinek biztatására fejlesztette azzá a monográfiává, amelyet az Olvasó most kezében tart. Noha a szakemberek számára eddig sem volt titok, hogy a magyarság eredetének vizsgálata nemzetközi jelentőségű tudományos kérdés, reményeink szerint kötetünk erről minden érdeklődő olvasót meggyőz.

A régészet dinamikusan fejlődő tudomány, hiszen nemcsak forrásai, hanem kutatási lehetőségei is alaposan kibővültek az utóbbi évek természettudományos vizsgálati módszerei révén. A munka szilárd alapját jelentő adatbázis, valamint a különböző kultúrkörök sajátosságainak és kapcsolatrendszerének világos értékelését a szerző

Археолог и историк Алексей Комар – один из самых талантливых исследователей Восточной Европы, старший научный сотрудник Института археологии Национальной академии наук Украины (Киев). Его исследования сфокусированы на археологии и истории Восточной Европы, целый ряд статей и монографий посвящен памятникам кочевников и славян периода от эпохи Великого переселения народов до средневековья.

С впечатляющим знанием материала он анализирует взаимоотношения между кочевниками, лесными регионами, а также оседлыми культурами и цивилизациями. Среди результатов его исследований наиболее примечательны тщательный анализ и интерпретация исторического контекста знаменитого Перещепинского клада и выделение раннехазарского периода. Это было достигнуто благодаря созданию новой комплексной восточноевропейской хронологической системы, основанной на выделении археологических горизонтов и типов памятников.

В своих исследованиях ему пришлось затронуть и проблему происхождения древних венгров, издав несколько знаковых работ, представленных на международных конференциях. В последние годы новые находки были обнаружены в регионе Урала и среднего течения Днепра. Последние были впервые систематизированы Алексеем Комаром в 2011 году, что позволило ввести понятие археологического типа Субботцев¹, связанного с наследием древних венгров Этелькэза.

Благодаря новым находкам произошло серьезное оживление в исследованиях культурогенеза древних венгров как на венгерском, так и на международном уровнях, вдохновившее авторов данных строк на издание монографии, которую Читатель сейчас держит в своих руках. Разумеется, для специалистов никогда не было секретом, что вопрос происхождения венгров является важной научной проблемой международного значения, но данной книгой мы надеемся заинтересовать более широкий круг читателей.

Археология – это динамически развивающаяся наука, поскольку, благодаря методам исследований

¹ A szerző a 'szubbotci típus' terminust 'kulturális (régészeti) típus' értelemben használja. A 'szubbotci horizont' kifejezés pedig időrendi elkülönítésre használatos, amely eltérő régiók eltérő kulturális (régészeti) csoportjait foglalja magába.

¹ Автор употребляет «тип Субботцев», как «культурный тип», т.е. определение схожести культурного комплекса. Когда же употребляется «горизонт Субботцев» - это определение хронологическое, которое включает памятники разных культурных групп из разных регионов.

– a szükséges óvatossággal – a történeti folyamatokba ágyazva értelmezi is. Soha ekkora gyűjtésen és kitekintésen alapuló régészeti mű nem jelent még meg erről a témáról.

Meggyőződésünk, hogy e munka mérföldkő a magyarok elődeinek kutatásában, magyar nyelven való megjelenése pedig ablakot nyit a hazai szakma és a nagyközönség számára Kelet-Európa régészeti hagyatékának jobb megismeréséhez. A régészeti leletek történeti interpretációjának módszertani háttere sokat finomodott a magyar kutatásban, ugyanakkor a hazai dolgozatokat olvasva az az érzésünk támad, hogy elhalványodott a kelet-európai régészeti hagyaték átfogó és részletekig menő anyagismerete.

A magyar nyelvű olvasó ebből a munkából naprakész tudásra tehet szert a leletanyag-elemzésekről és a régészeti módszertanról is. A szerző érdeme, hogy az új eredmények mellett egyúttal felhívja figyelmünket a valószínűleg örökre megválaszolhatatlan kérdésekre, így a dolgozat világos útmutatóként is szolgál napjaink és a jövő kutatása számára.

A szerzőnek itt is gratulálunk művéhez, és köszönjük, hogy kutatásai során néhány évet a magyar kérdésnek szentelt, ezzel pedig nemzetközi szinten is előmozdította a téma iránti érdeklődést. Köszönetet mondunk a kiadást támogató valamennyi intézménynek és kollégának, valamint a kiadónak. Az Olvasó számára tartalmas elmélyülést kívánunk, emlékeztetve, hogy már folyamatban vannak azok az újabb, előremutató, modern kutatások, amelyekre a szerző több helyen is utal. Bízunk benne, hogy a jelen tudással kapott élesebb kép olyan problémafelvetésekhez és megoldásokhoz vezet, amelyek minőségi ugrást hoznak a magyar nép múltjának megismerésében.

Budapest, 2018. május

*Erdélyi István
Csáji László Koppány
Türk Attila*

естественных наук, в последнее время серьезно увеличились не только её источники, но и её исследовательские возможности. С необходимой осторожностью автор использует такие результаты в своей работе, также как и сравнения особенностей и взаимоотношений различных культурных образований, вовлечённых в исторический процесс. До настоящего времени подобной археологической монографии, основанной на изучении коллекций такого широкого круга находок, не было посвящено археологии древних мадьяр.

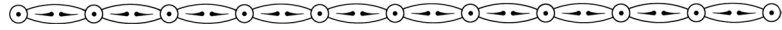
Мы убеждены, что эта работа является важной вехой в исследовании предков венгров. Её издание и на венгерском языке открывает возможность венгерским ученым и широкой общественности к более ясному представлению об археологии Восточной Европы. Методологические основания исторической интерпретации археологических находок вызывают разногласия в венгерских исследованиях, но, читая отечественные работы, мы наблюдаем и недостаток комплексного детализированного знания восточноевропейского археологического материала.

Венгерский читатель получает в этой работе не только современное знание и информацию о находках, но и представление об археологической методике. Заслуга автора также в том, что кроме представления новых результатов, он привлекает внимание к вопросам, на которые, возможно, никогда не будет ответов. Поэтому монография выступает одновременно путеводителем к современным и будущим исследованиям.

Выражаем признательность автору за его работу и благодарим за многолетние исследования проблемы древних мадьяр, а также за популяризацию тематики на международном уровне. Мы признательны всем организациям и коллегам, внесшим вклад в издание данной книги. Читателям желаем погружения в чтение и напоминаем, что дальнейшие современные исследования, о которых автор упоминает в данной работе в качестве будущих задач, уже ведутся. Очень надеемся, что полученная с помощью новых знаний картина станет толчком к новому качественному скачку в изучении прошлого венгерского народа.

Будапешт, май 2018

*Иштван Эрдейи
Ласло Коппань Чаи
Аттила Тюрк*

ВВЕДЕНИЕ

BEVEZETÉS

Проблеме происхождения и миграции древних венгров (мадьяр) из Приуралья в Карпатскую котловину посвящена весьма обширная венгерская литература (подробные историографические обзоры см. TÓTH 2005; ZIMONYI 2005; KOVÁCS 2005; LANGÓ 2005; SZIJ 2005; ДЬЕНИ 2007). Исследования, посвященные ранневенгерской проблематике на территории Украины и России, представлены в гораздо меньшем числе, а наиболее молодой областью среди них закономерно является археология (см. обзоры: ШУШАРИН 1997; ИВАНОВ 1999; ОСИПЕНКО 2010).

Количество археологических памятников Восточной Европы, отождествляемых с мадьярами эпохи переселения, пока крайне невелико, а оценка их значения кардинально различается в работах венгерских и восточноевропейских исследователей. На фоне выраженного скепсиса венгерских ученых (BÁLINT 1989, 138; ЗИМОНИ 2000, 11–12; KOVÁCS 2005, 351–354), археологи постсоветского пространства наоборот выражают уверенность в ведущей роли археологии для решения проблемы даты, исходного региона и путей миграции мадьяр на запад (ИВАНОВ 1999; КАЗАКОВ 2001; ПРИХОДНЮК 2001 и др.).

Причины этого парадокса лежат частично в разных методологических принципах, а частично обусловлены ожиданиями самих исследователей, изначально исходящих из разных концептуальных исторических моделей переселения мадьяр. Важную роль в последних традиционно отводится определению времени начала миграции, а также известным по письменным источникам местам временного проживания мадьяр на их пути на запад – «Леведии», «Этелькёзу» и *Magna Hungaria*.

Оперируя объективными памятниками материальной культуры, археолог, как представляется, может быть свободным от прессы исторических концепций. Но это справедливо лишь до того момента, пока те или иные археологические памятники Восточной Европы не атрибутируются как «древневенгерские» или «мадьярские». Проблема этнической атрибуции памятников закономерно выносит на первый план проблему исторического характера: чего же именно следует ожидать археологу от материальной культуры мадьяр эпохи переселения?

А корай magyarok eredetével és az Urál vidékéről a Kárpát-medencébe való költözésükkel meglehetősen széles körű magyar szakirodalom foglalkozik (részletes kutatástörténeti áttekintések: TÓTH 2005; ZIMONYI 2005; KOVÁCS 2005; LANGÓ 2005; SZIJ 2005; GYÓNI 2007). A korai magyar kérdéskörre vonatkozóan Ukrajna és Oroszország területén sokkal kisebb számban jelentek meg művek, és a témán belül a legfiatalabb kutatási területnek éppen a régészet bizonyult (összefoglaló munkák: SUSARIN 1997; IVANOV 1999; OSZIPENKO 2010).

A magyarok vándorlásának korszakával összekapcsolható kelet-európai régészeti emlékek száma napjainkban meglehetősen csekély, ugyanakkor jelentőségük értékelése alapvetően különbözik a magyar és kelet-európai kutatók munkáiban. A magyar kutatók kifejezésre juttatott szkepszisével szemben (BÁLINT 1989, 138; ZIMONYI 2000, 11–12; KOVÁCS 2005, 351–354) a volt szovjet térség szakemberei határozottan kifejtették meggyőződésüket a régészet fontos szerepével kapcsolatban a keltezések, a magyar vándorlás kiindulási területének és nyugat felé való haladási útvonalainak meghatározásával kapcsolatban (IVANOV 1999; KAZAKOV 2001; PRIHODNYUK 2001 stb.).

A fenti ellentét okai részben az eltérő módszertani megközelítésben rejlenek, részben pedig a kutatók eltérő álláspontján alapulnak, akik a korai magyar vándorlással kapcsolatban alapvetően eltérő elméleti-történeti modellből indulnak ki. Ez utóbbiaknál fontos szerep jut a vándorlás kezdeti időpontjának, illetve a magyarok nyugat felé vándorlása során a különböző ideiglenes szállásterületeik meghatározásának, vagyis a Levédiát, Etelkőzt és *Magna Hungariát* említő írott forrásoknak.

Az anyagi kultúra kézzel fogható emlékeinek segítségével a régész – az általános elképzelések szerint – a történeti koncepciók nyomásától függetlenül cselekedhet. Ez az elvárás azonban csak addig jogos, amíg Kelet-Európa egyes régészeti leleteit 'korai magyarként' vagy 'magyarként' nem határozzuk meg. A leletek etnikai meghatározása törvényszerűen előtérbe helyezi a történeti jellegű kérdést: de vajon mit is várhatnak el a régészek a vándorló magyarság anyagi kultúrájától?

Azok a kutatók, akik a magyarokat a 8–9. században az igencsak heterogén Kazár Kaganátus részeként mutatják be, törvényszerűen saját elkép-

Исследователи, представляющие древних мадьяр VIII–IX вв. частью многоэтничного Хазарского каганата, закономерно рисовали в своём воображении носителей яркого салтовского культурного комплекса, предполагая, что поселения и могильники мадьяр скрываются где-то в массе многочисленных археологических памятников каганата. Но их представления сталкивались с серьёзным испытанием при задаче выделить конкретный регион и конкретную группу салтовских памятников, сопоставляемых с мадьярами, а также при попытке продемонстрировать салтовские истоки материальной культуры венгров Карпатской котловины X в.

Представители другого направления – ретроспективного, наоборот, отталкивались от хорошо изученных памятников Венгрии X в. в поисках параллелей элементам культуры венгров эпохи завоевания родины на востоке и зон концентрации таковых, способных указать на вероятные регионы прародины и мест временного проживания предков мадьяр. Проблема этого подхода также проявлялась при попытке выделить конкретные группы памятников с близким венграм X в. комплексом культуры – отдельные аналогии оказывались разбросанными на большой территории и в слишком различных культурных контекстах (Древняя Русь, Северный Кавказ, лесное Поволжье). Причём датировка таких памятников обычно включала X в., заставляя в равной степени предполагать возможность прямых культурных контактов уже X в.

Третий – концептуальный подход, который видел в древних мадьярах типичных представителей раннесредневековых кочевников евразийской степи, не отличающихся заметным образом по комплексу материальной культуры от тюркских соседей кочевников – печенегов, огузов и др., а следовательно, неотличимых от них и в археологическом плане.

Для объяснения негативных результатов сравнения выделяемых «восточных» мадьярских памятников с культурой венгров Карпатской котловины X в. представители всех трёх историографических линий традиционно апеллировали к динамике развития материальной культуры мигрирующих народов, её видоизменению со временем или в результате резкой смены окру-

зелéseik alapján ábrázolják a szaltovói kultúrkör hordozóit, feltételezve, hogy a magyar népesség és a hozzájuk köthető temetők valahol a Kaganátus nagyszámú régészeti emlékei között rejtőznek. Ezen elképzelésük azonban komoly problémákba ütközik, egyrészt amikor a magyarokhoz köthető konkrét régiókat és lelőhelyeket kellene elkülöníteni a szaltovói anyagon belül, másrészt amikor a 10. századi Kárpát-medencei magyar leletanyagban kellene meghatározni a szaltovói eredetű tárgyakat.

A másik kutatási irányzat, a retrospektív módszer képviselői a fentiekkel ellentétben a jól ismert és jól kutatott 10. századi Kárpát-medencei leletanyagból indulnak ki. Keleten az ehhez közelálló, párhuzamos leletek, valamint ezek lelőhelyeinek földrajzi elhelyezkedése alapján próbálják meghatározni a magyar őshaza és az átmeneti szálláshelyek kiterjedését. Azonban ez a szemléletmód sem tökéletes, ugyanis itt is problémák merülnek fel, ha a 10. századi magyarokhoz közelálló csoportot kell meghatározni. Az ismert különálló párhuzamok nagy területen szóródnak szét és egymástól túlságosan eltérő kulturális közegekből származnak (Kijevi Rusz, Észak-Kaukázus, a Volga-vidék erdős része). Emellett ezen leletek datálása általában a 10. századot is magába foglalja, és emiatt kénytelenek vagyunk az említett leletek magyar őstörténeti értelmezése mellett azonos mértékben feltételezni a már 10. századi közvetlen kulturális kapcsolatok lehetőségét is.

A harmadik szemléletmód a korai magyarokban az eurázsiai sztyepp tipikus kora középkori nomádját látta. Anyagi kultúrájukat tekintve nem tett jelentősebb különbséget közöttük és a velük szomszédos török nyelvű nomád népek – besenyők, oгузов stb. – között, tehát régészetileg utóbbiakkal azonosnak írta le a magyarokat.

A 'keleti' magyar leletek és a 10. századi Kárpát-medencei magyarok kultúrájának összehasonlítása során született negatív eredményeket mindhárom kutatási irányzat a vándorló népek anyagi kultúrájának dinamikus fejlődésével magyarázta. Eszerint a kultúra átalakulása olyan mértékű az idő múlása vagy a kulturális közeg markáns megváltozása miatt, hogy ténylegesen előfordulhat: egy mozgásban lévő népesség esetében a vándorlás kezdeti és utolsó fázisának anyagi kultúrája között minimális a hasonlóság. Ezt a problémát a 'hiányzó láncszem'

жения, из-за которых сходство исходного и конечного комплексов культуры одного и того же населения действительно может оказаться минимальным. Преодолеть эту проблему позволяет выделение «промежуточного звена» – культурного комплекса населения в стадии миграции между её исходным и конечным пунктами.

Для истории древних мадьяр таким «промежуточным звеном» выступает период проживания предков венгров в «Леведии» и «Этелькёзе» («Ателькузе»). Локализация загадочной Леведии – предмет давнего учёного спора, который, пожалуй, ещё далёк от завершения. Совсем другая ситуация с Этелькёзом, который достаточно единодушно локализуется исследователями в степях Украины, в основном в их западной части между Днепром и Дунаем. В данной книге мы попытаемся рассмотреть историю этого региона в IX в., изучить археологические памятники новой группы населения, появившейся здесь именно в IX в., установить его происхождение и культурные связи, предложив ответ на вопрос, возможно ли выделение археологической культуры древних мадьяр IX в.

мegtalálásával lehet áthidalni, amely a vándorlás kezdeti és végső szakasza között képez átmenetet.

A korai magyar történetben a levédiai és etelközi szálláshelyek jelentik ezt a 'hiányzó láncszemet'. Levédia helyének meghatározása már régóta vitás kérdés, amely valószínűleg még mindig meszsze van attól, hogy egyértelmű válasz szülessen rá. Etelköz esetében már teljesen más a helyzet: ezt a területet a kutatók viszonylag egyhangúan a mai Ukrajna területén található sztyepp nyugati területeire helyezik, alapvetően a Dnyeper és a Duna közé. Jelen munkánkban ezen régió 9. századi történetének alapos áttekintésére, és egy, a 9. században ott megjelenő új népesség régészeti emlékeinek tanulmányozására törekszünk. Megkíséreljük továbbá meghatározni ennek a népességnek az eredetét és kulturális kapcsolatait, egyúttal választ javasolni arra a kérdésre, lehetséges-e elkülöníteni a 9. századi magyar régészeti kultúrát.

Olekszij Komar
A korai magyarság vándorlásának
történelmi és régészeti emlékei

Алексей Комар
История и археология
древних мадьяр в эпоху миграции

www.martinopitz.hu
3900 Ft

9 789639 987340